

Norra Palmbohult

Arkeologisk förundersökning

Fornlämning L1979:1787 (f.d. Mosjö 104)
Palmbohult 1:7
Mosjö socken
Örebro kommun
Örebro län
Närke

Oskar Spjuth

Norra Palmbohult

Arkeologisk förundersökning

Fornlämning L1979:1787 (f.d. Mosjö 104)

Palmbohult 1:7

Mosjö socken

Örebro kommun

Örebro län

Närke

Oskar Spjuth

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2020

Samtliga foton av Oskar Spjuth.

Omslag: Gårdsplanen i Norra Palmbohult sedd från nordöst. Bostadshuset ligger till höger utanför bild.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 672960 och 824763.

ISBN 978-91-7453-847-2

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	5
Syfte	6
Undersökningsområdet	7
Natur- och kulturmiljö	7
Historisk bakgrund	7
Metod och genomförande	9
<i>Metalldetektering</i>	10
Undersökningsresultat	11
Schakt i norra delen	12
Schakt i södra delen	15
Fynd	16
Tolkning och diskussion	18
Utvärdering	18
Referenser	19
Kart- och arkivmaterial	19
Litteratur	19
Tekniska och administrativa uppgifter	20
Bilagor	21
Bilaga 1. Schakttabell	21
Bilaga 2. Anläggningstabell	22
Bilaga 3. Fyndtabell	22
Bilaga 4. Arkivstudier	23

Figur 1. Undersökningsplatsens läge markerat med en röd ring. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Våren 2019 genomförde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) en arkeologisk förundersökning inom gården Norra Palmbohult i Mosjö socken, Närke. Anledningen var att Örebro kommuns upprättande av en ny detaljplan berörde gården. Förundersökningen föregicks av en arkeologisk utredning (Holm 2017). Gården pekades där ut som möjlig fornlämning (L1979:1787, f.d. Mosjö 104) då Norra Palmbohult är känt genom skriftligt källmaterial från början av 1600-talet. Fornlämningsstatus kunde dock inte ges då gården vid utredningstillfället inte var varaktigt övergiven. När Norra Palmbohult senare övergavs genomfördes en arkeologisk förundersökning under maj 2019. Vid förundersökningen togs 23 sökschakt upp i och kring gårdstomten. Sökschaktningen visade att stora områden var störda av sentida verksamhet inom gårdstomten. Fornlämningen L1979:1787 får status *undersökt och borttagen*.

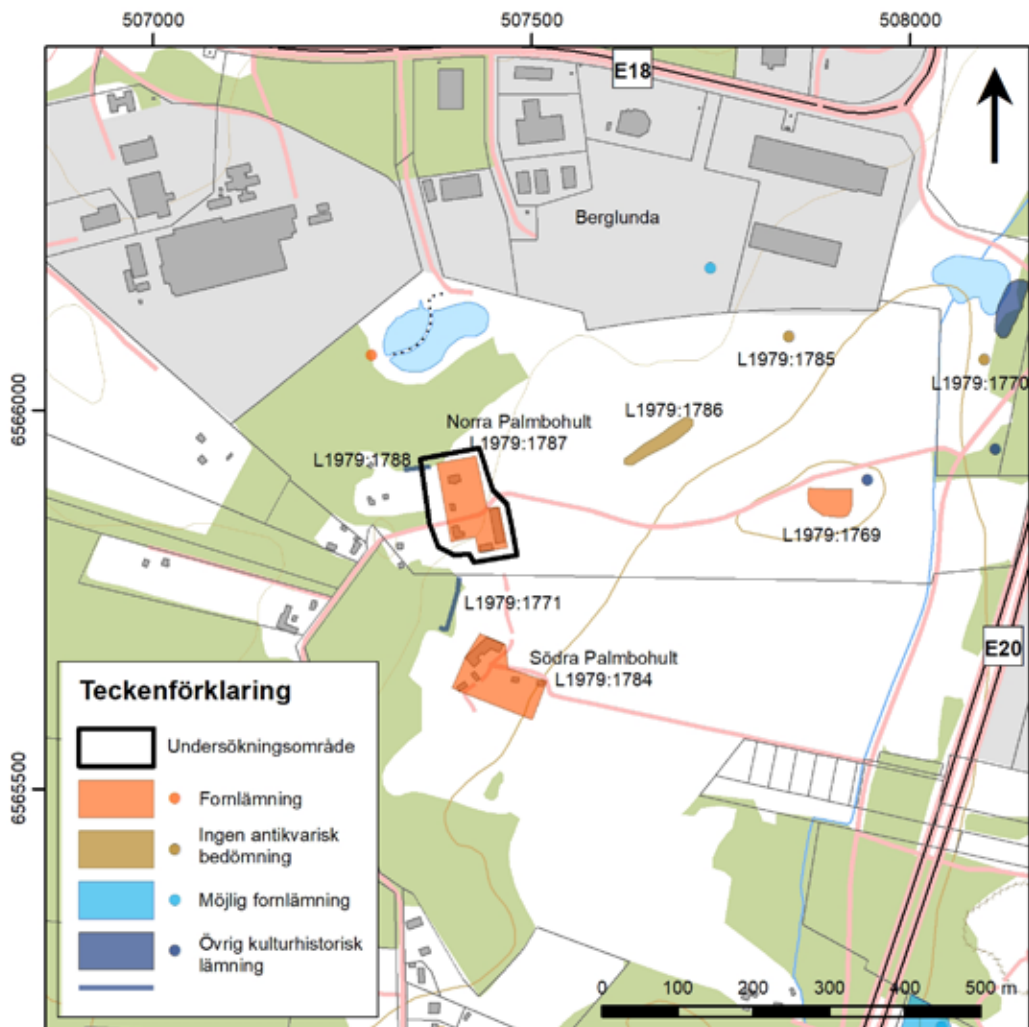
Inledning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har under maj 2019 genomfört en arkeologisk förundersökning inom fastigheten Palmbohult 1:7. Undersökningen har utförts eftersom en detaljplan av området upprättats som kommer att beröra gårdstomten Norra Palmbohult (L1979:1787, f.d. Mosjö 104) i Mosjö socken, Närke. Undersökningen är beställd av Örebro kommun, stadsbyggnad. Undersökningen är genomförd efter beslut från Länsstyrelsen i Örebro län. Gårdstomten har tidigare varit registrerad som en möjlig fornlämning, men uppfyllde inför undersökningen kriteriet som varaktigt övergivet, varför det krävdes en arkeologisk förundersökning. Oskar Spjuth var projektledare och har även sammanställt denna rapport.

För att förenkla nomenklaturen i relation till Kulturmiljölagen (KML 1988:950) används i denna rapport en anpassad periodindelning. Historisk tid avser här perioden 1050–1850 e.Kr. och är uppdelad i medeltid (1050–1523) och tidigmodern tid (1523–1850). Äldre perioder benämns förhistoriska. Efter 1850 används begreppen modern tid, sen tid eller sentida. För fornfynd gäller att de ska vara äldre än 1850 (KML 1988:950). I rapporten generellt används begreppet ”fynd”, som omfattar både såväl fornfynd som sentida föremål påträffade arkeologiskt.

Syfte

Syftet med förundersökningen var att fastställa fornlämningens karaktär, datering, utbredning och komplexitet samt att tillvarata fornfynd. Lämnings kunskapspotential skulle bedömas och resultatet skulle utgöra ett underlag för tillståndsprovning för eventuella efterföljande arkeologiska undersökningar.

Figur 2. Undersökningsområdet visas här tillsammans med kulturhistoriska lämningar i Riksantikvarieämbetets Kulturminnesregister (KMR). Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:10 000.

Undersökningsområdet

Här följer en kortfattad beskrivning av undersökningsområdet i relation till dess omland, med relevans för denna rapport. Se utredningsrapporten (Holm 2017) för en vidare bild av strandförskjutning över tid, jordartskarta och fornlämningsbild.

Natur- och kulturmiljö

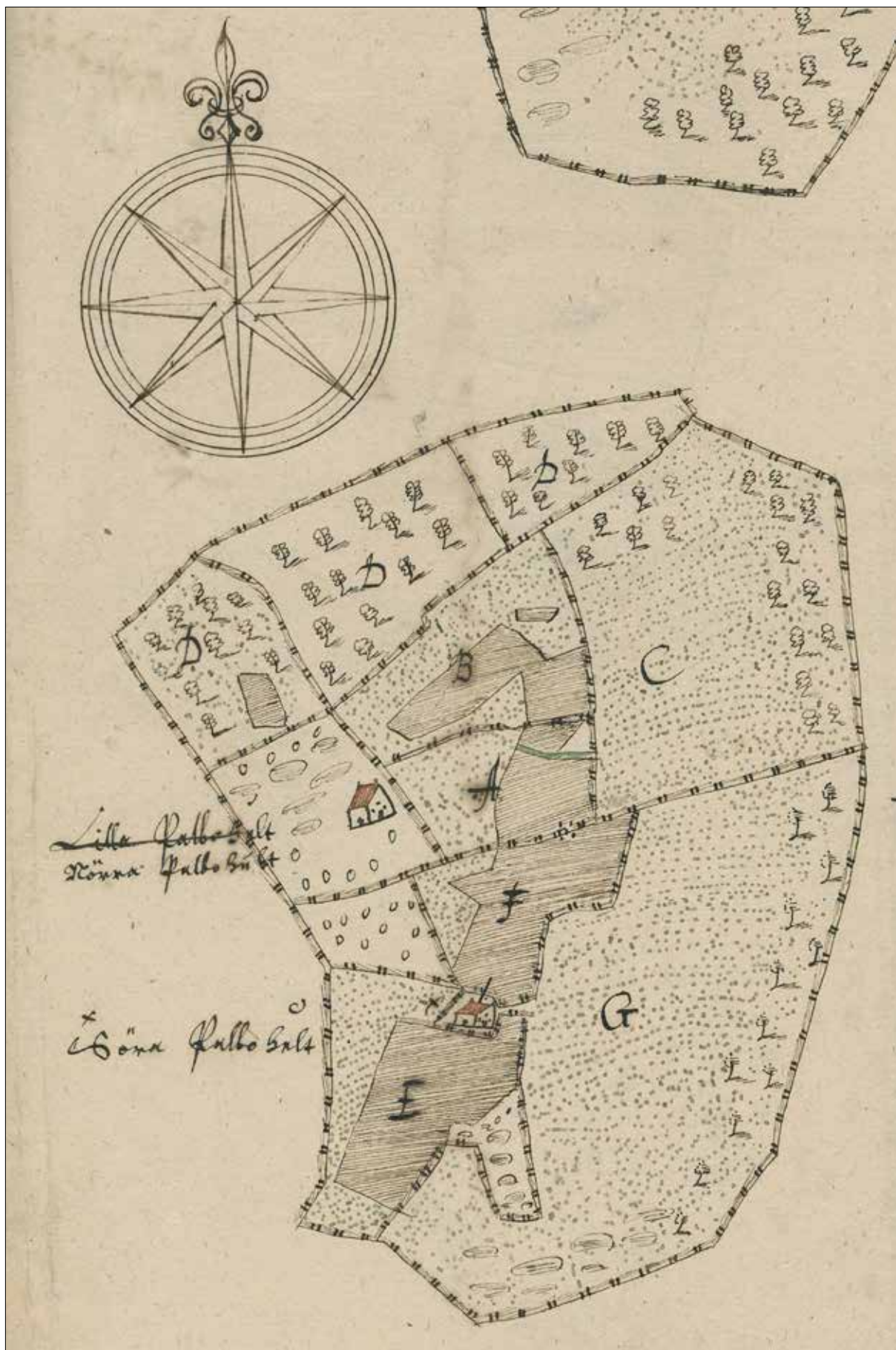
Norra Palmbohult är beläget på en svag förhöjning i terrängen cirka 54–58 meter över havet. Bara 100 meter söder om Norra Palmbohult ligger granngården Södra Palmbohult. Runt om och öster om gårdarna ligger ett lägre parti med öppen hagmark. På andra sidan E20 går den äldre landsvägen Mosåsvägen/Kumlavägen, som är belägen på Örebroåsen. Norr om gårdarna ligger Berglunda industriområde och E18. Mot väster övergår den öppna marken i ett blockrikt skogsbevuxet område. Vid en arkeologisk utredning 2016 har flera kulturhistoriska objekt observerats i närområdet. Runt Norra Palmbohult ligger tre hägnader i form av stenmurar – en norr om gården, en direkt sydväst om gården och en något längre söderut. Stenmurarna är sentida och har fått status som övriga kulturhistoriska objekt. Stenmurarna benämns i utredningsrapporten som objekt 8, 12 och 14. Två av dem (L1979:1788 och L1979:1771) finns registrerade i Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister (KMR) (figur 2). Precis utanför undersökningsområdet låg en jordkällare med betongvalv och väggar.

I den öppna hagmarken öster om Norra Palmbohult har tre förhistoriska boplatslämningar och en ensamliggande härd förundersökts (L1979:1769, L1979:1770, L1979:1786 och L1979:1786). L1979:1770, L1979:1785 och L1979:1786 blev helt undersökta och saknar därför antikvarisk bedömning i KMR (Gatti & Holm 2018). L1979:1769 hade en större vetenskaplig potential och 2018 utfördes en särskild arkeologisk undersökning av boplatzen (Emanuelsson, manus).

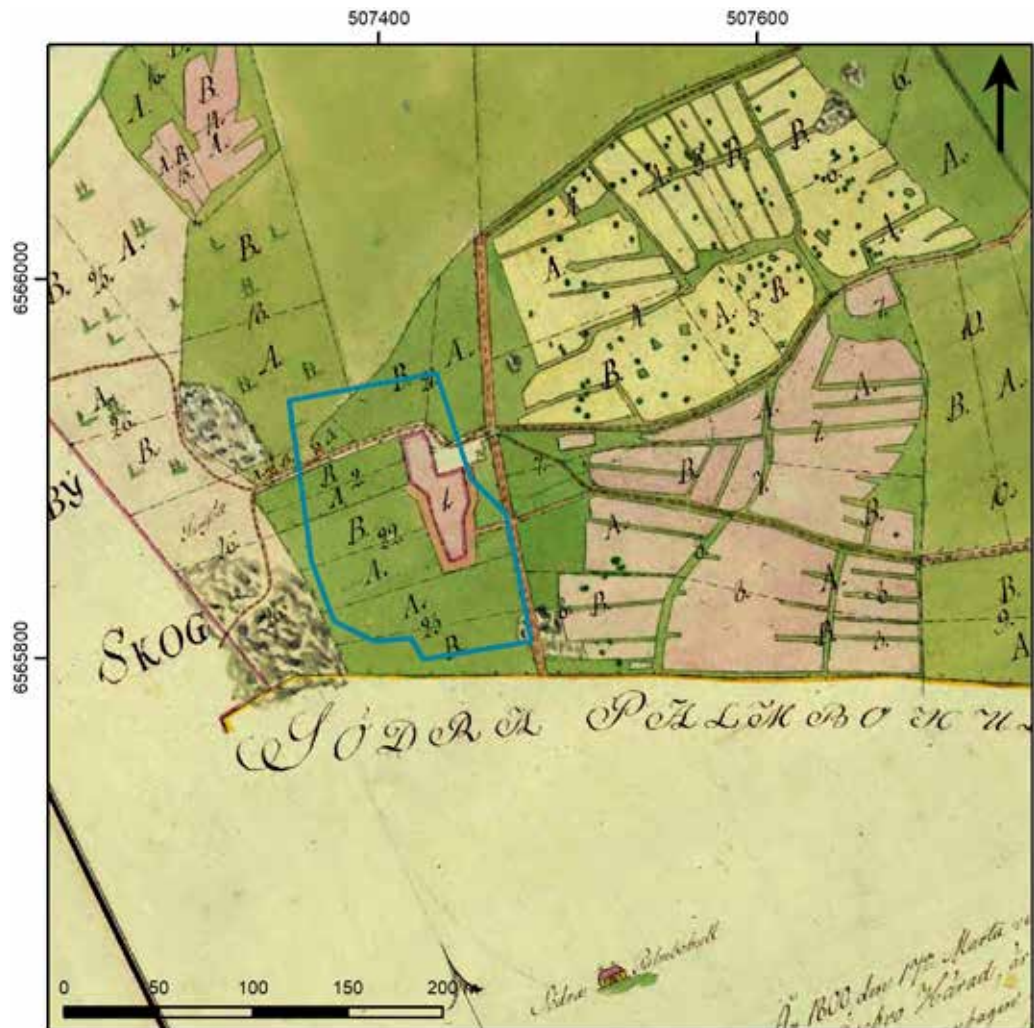
Historisk bakgrund

Palmbohult omnämnt första gången 1593 (*Albyhult*) i det skriftliga källmaterialet i den årliga räntan (NäH). Gården drivs då av Anders Larsson och av allt att döma rör det granngården Södra Palmbohult. Uppstarten för Norra Palmbohult verkar till en början skakig. En andra gård finns med i den årliga räntan 1603–1605 och drivs då av en Joen. År 1614 dyker torpet Lilla Palbohult (*Lille Palbehult*) upp i den årliga räntan. Noteringen har strukits över, men 1616 dyker Lilla Palbohult upp igen med noteringen ”tillökt 1616” och drivs då av en Gudmund som ett kronotorp. Gudmund har dock bott i Palmbohult sedan 1609 då han tillsammans med Anders på Södra Palmbohult redovisas i hjone-lagslängderna (NäH 1609:8A, bild 78). Gudmund beskrivs vissa år som en fattig eller mycket fattig kolare vid Örebro slott (ÄLII). Gudmund driver gården fram till 1629 då den köps upp av Sven Hansson Werme och övergår i skatteägo. Mellan 1652 och 1775 används räntan från gården för att betala lön för kaptenen vid Örebro kompani i Närke-Värmlands regemente. Under tiden bor flera ryttare i armén på gården. I början av 1800-talet har gården delats upp i fyra hemmansdelar, men cirka 1830 flyttar sekreteraren Per Tellén in på största hemmansdelen och köper upp de mindre hemmansdelarna.

Äldsta kartan över Norra Palmbohult är från jordeboken 1637 och visas då enbart med en hussymbol tillsammans med indelningen av åkrarna (LSA akt S1:177) (figur 3). Vid storskiftet 1799 visas hustomten i kartan istället med en geometri (LSA akt S51-12:1) (figur 4). Det nu stående bostadshuset ska vara från 1860-tal (Ohlén m.fl. 1939) och kan möjligen tillsammans med två flyglar ses i den häradsekonomiska kartan från 1864–1867 (LMA akt J112-65-1). Den ekonomiska kartan från 1955 visar att gården då ungefär fått samma utseende som idag (LMA akt J133-10f3c57).

Figur 3. Äldsta kartan över gårdarna i Palmbobult från 1637 (LSA akt S1:177). Ej rektifierad.

Figur 4. Undersökningsområdet (blått) markerat i relation till storskifteskartan för Norra Palmobult från 1799 (LSA akt S51-12:1). Det rosa området med en etta är platsen för bustomten.

Metod och genomförande

Förundersökningen planerades med en indelning i två etapper, steg 1 och 2. Detta eftersom det i hög grad var okänt i vilken mån lämningar skulle finnas inom undersökningsområdet. Förundersökningen skulle dessutom ha potential att, där det var möjligt, kunna undersöka och ta bort de framkomna lämningarna. Steg 1 innebar att sökschakt öppnades över hela undersökningsområdet för att bedöma lämningens omfattning och utbredning. Steg 2 var planerad för att sedan vid behov undersöka framkomna lämningar, utifrån en utvärdering av steg 1. Efter genomförandet av steg 1 gjordes en avstämning med Länsstyrelsen då det bedömdes att inga ytterligare arkeologiska insatser var motiverade, varför steg 2 helt har uteblivit.

Tre stenmurar belägna inom och i närheten av gårdstomten hanterades vid en arkeologisk utredning 2016 (Holm 2017) och har därför inte vidare behandlats vid förundersökningen. Inte heller den stående bebyggelsen berördes av förundersökningen.

Undersökningsområdet var cirka 13 000 m² stort. Stora delar utgjordes av byggnader, vägar och tät vegetation, varför endast en begränsad del var lämplig att undersöka. Dessutom upptäcktes det att stora delar av området var störda av sentida ingrepp. Totalt öppnades 23 schakt motsvarande en yta på cirka 1 000 m² vilket motsvarar cirka 7,5% av hela undersökningsområdet. Detta är en lägre andel än vad som beräknats, vilket till stor del är en följd av att många ytor i fält inte bedömts som motiverade att undersöka

på grund av sentida störningar. Schakten har grävts med cirka 3 meters bredd, och en längd på mellan 3 och 38 meter. Några schakt (schakt 1–2, 11 och 20–22) har gjorts med begränsad yta då områdena varit helt utfyllda med modernt fyllnadsmaterial och större schakt inte befogats. För schakt 23 innebar dessutom luftburna elledningar att området var svårtillgängligt för grävmaskinen varför schaktets yta blev mycket begränsad. På västra sidan infartsvägen mot bostadshuset öppnades två större schakt (schakt 14 och 18) eftersom detta uppfattades som ett läge med stor chans att påträffa äldre bebyggelse. Ett fåtal fornyfynd som påträffades i matjorden har tillvaratagits, men eftersom de inte kunnat kopplas till någon bebyggelse har de ett lågt kunskapsvärde och har gallrats under rapportarbetet. Alla gallrade fynd har dokumenterats med beskrivning (bilaga 3) samt fotografi.

Schakt och framschaktade lämningar har dokumenterats med beskrivning, inmätning med RTK-GPS samt digital fotografering. Schakten har återfyllts efter undersökning. All mätdata har samlats i en databas i Intrasys 3:1, och vidare bearbetning gjorts i ArcMap 10.3.

I samband med förundersökningen har en kart- och arkivstudie genomförts av Mattias Johansson (KM). Arkivstudien har belyst äldsta belägg och ägande. Vid arkivstudien har främst digitalt tillgängligt material gått igenom via ArkivDigital och Digitala forskarsalen vid Riksarkivet, liksom kameralt material i Lantmäterimyndighetens arkiv, Lantmäteristyrelsens arkiv och Rikets kartverks arkiv.

Eftersom inga anläggningar eller strukturer av äldre karaktär har påträffats har inga analyser genomförts.

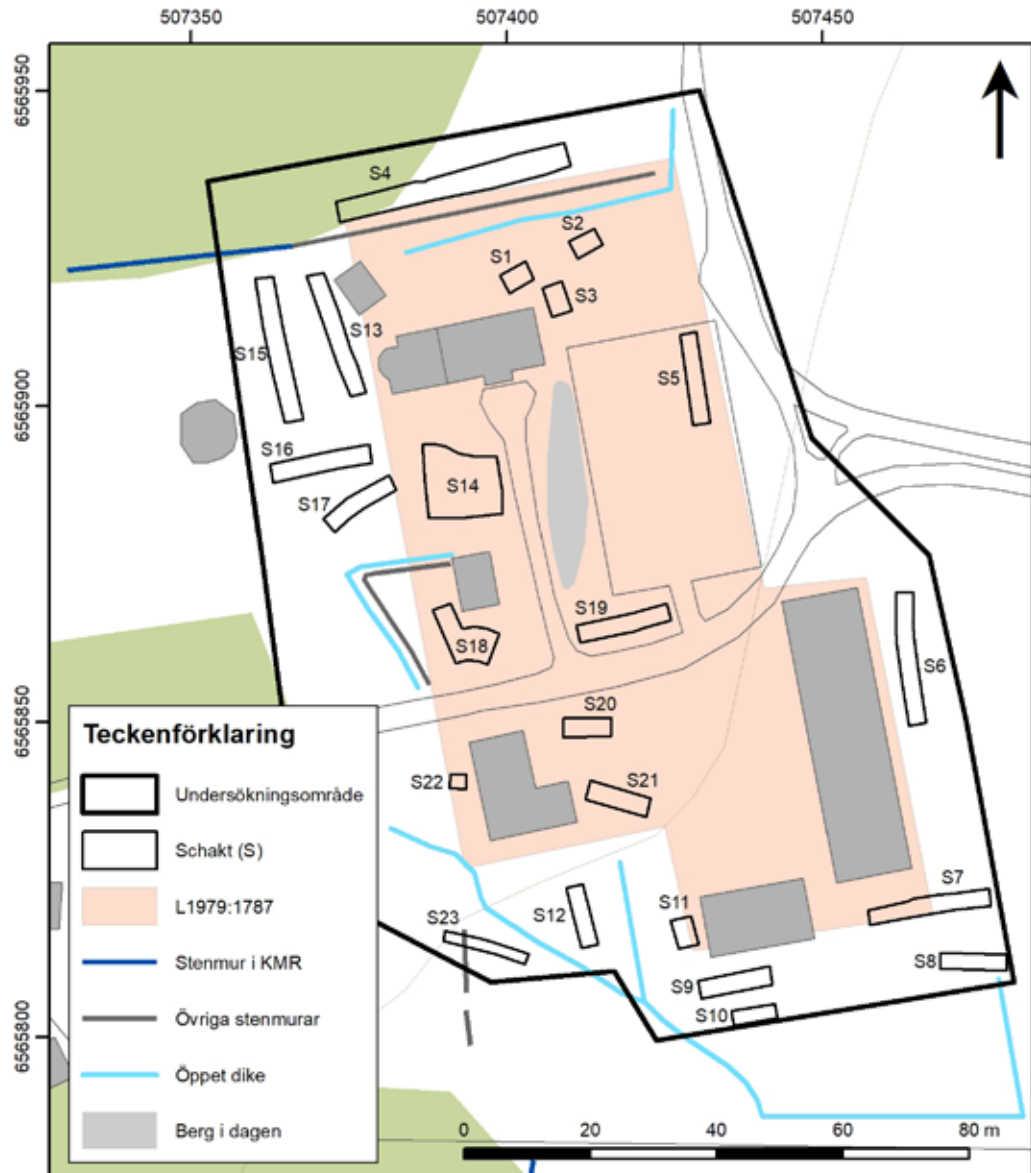
Metalldetektering

I syfte att tillvarata daterande metallfynd har metalldetektering utförts i samband med schaktningen. Vissa schakt inne på tomten var utfyllda med moderna fyllnadsmassor som gått hela vägen ner till naturlig undergrund – där har metalldetektering inte genomförts (schakt 1–2, 5, 20 och 21). Vid metalldetekteringen påträffades i de flesta schakt enbart järnspikar och föremål som kan knytas till modernt jordbruk och djurhållning. I schakt 13 framkom även bitar av slagg. Eftersom dessa låg löst i matjorden, och inte kan knytas till äldre anläggningar bedöms slaggen inte ha något kunskapsvärde. Slagg är vanlig förekommande i åkermark och har ofta tillförts som markförbättring. Inget av föremålen har bedömts som fornyfynd och har därför inte tillvaratagits.

Undersökningsresultat

Den arkeologiska förundersökningen utfördes genom att 23 sökschakt togs upp fördelat över hela undersökningsområdet (figur 5, bilaga 1). Åtta anläggningar påträffades, samtliga bedömdes som sentida (bilaga 2). Inga lämningar äldre än 1850 påträffades i något av schakten. Nedan följer schaktbeskrivningar med beskrivningar av övriga anläggningar.

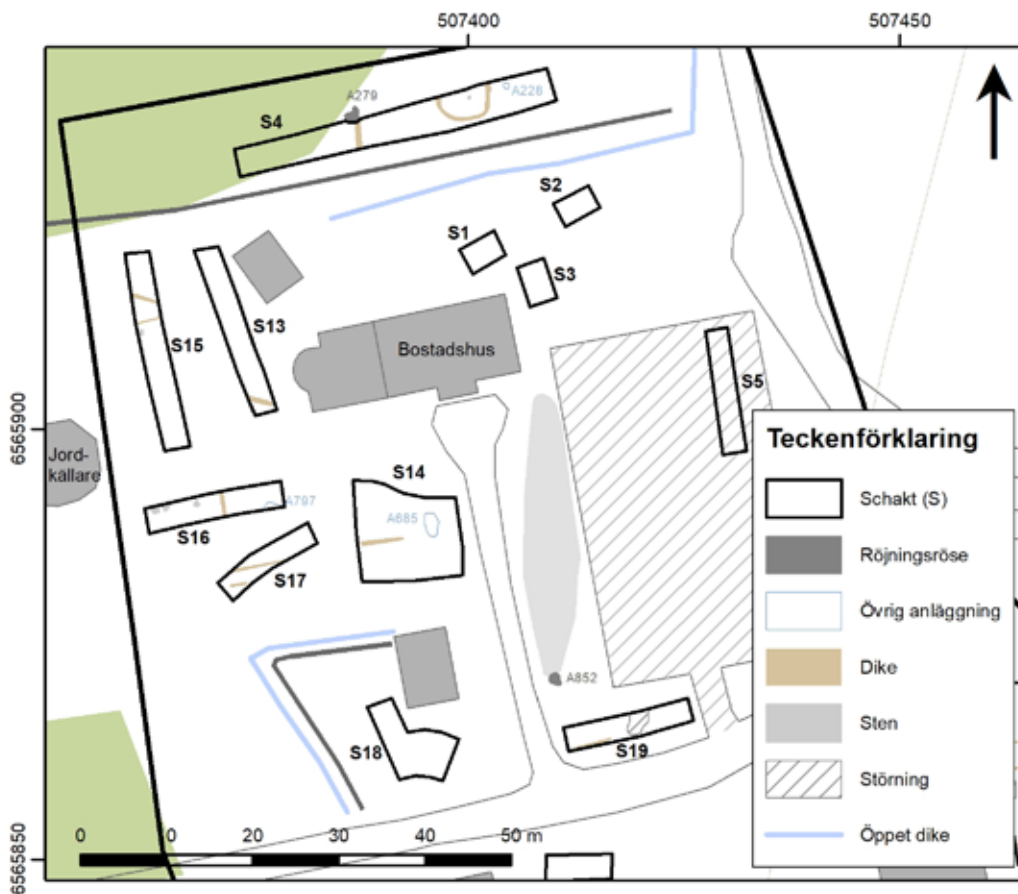
Figur 5. Planritning över schakten (S1–23) i relation till undersökningsområde, fornlämning L1979:1787 och befintlig bebyggelse. Skala 1:1 200.

Schakt i norra delen

Tre schakt grävdes i anslutning till det stående bostadshuset i undersökningsområdets nordöstra del (figur 6). I schakt 1 och 2 var marken störd av anslutning av ledningar till bostaden. Brunnsventiler norr om huset visar att även denna del är störd.

I schakt 3 påträffades naturlig undergrund bestående av gul morän under 0,4 meter humös brun matjord.

Schakt 4 grävdes utanför tomten, norr om ett öppet dike och en stenmur (fortsättning på L1979:1788) Området bestod av glest tallbevuxen hagmark (figur 7). I anslutning till norra schaktväggen påträffades en liten stensamling av sentida karaktär som registrerats som röjningsröse (A279). Ett par sentida dräneringsdiken påträffades, liksom en sentida härd (A228) som var synlig redan i markplan. Undergrund av gul morän påträffades under 0,3 meter matjord.

Figur 6. Schakt i norra delen av förundersökningsområdet med registrerade lämningar markerade. Skala 1:800.

Figur 7. Sofia Lindell och Christian Gatti övervakar schaktningen vid schakt 4. I bakgrunden syns Norra Palmbohults bostadshus sett från nordväst.

I östra delen av gårdstomten mellan bostadshuset och genomfartsvägen var en grusad plan anlagd (figur 8). Ytan har fungerat som paddock och material var påfört i flera skikt. Längst i norr av schakt 5 uppgick djupet på de påförda massorna till 0,4 meter, men djupet ökade snabbt upp till ett djup av 0,8 meter. Under de påförda massorna var den naturliga undergrunden omrörd och ytskiktet stört. Det visar att hela denna yta är störd och att eventuella spår av fornlämningen är borta (figur 6).

Figur 8. Schakt 5 grüdes genom en grusad yta öster om bostadshuset. Området bedöms som helt stört av sentida ingrepp. Foto från öster.

Schakt 14 öppnades invid infartsvägen till bostadshuset (figur 6). Matjorden här bestod av grå humös silt. Undergrunden av gul sand uppnåddes på cirka 0,7 meters djup i östra delen, och på 0,4 meters djup i schaktets västra del. Närmast tillfartsvägen var det uppfyllt med stora block för vägens konstruktion. Strax väster om dessa påträffades A685, som bedömdes som en möjlig byggnadslämning. Vid undersökningen framkom att stenkonstruktionen var anlagd i jordlager med modernt avfall (bland annat flaskglas). Lämningen bedöms därmed som sentida. Bland de omrörda massorna ovanpå A685 påträffades bland det moderna fyndmaterialet även yngre rödgods av 1600–1800-tals karaktär (F1) samt stengods från Westerwald (F2), liksom ett skaft av en kritpipa (F3) (bilaga 3). Fyndmaterialet har ej kunnat knytas till äldre bebyggelsemen kan ge en indikation om att bebyggelse funnits i närområdet under perioden 1600–1700-tal.

Fyra schakt grävdes väster om gården – schakt 13, 15, 16 och 17. Detta område bestod av hagmark. Matjorden var 0,4–0,5 meter djup, mycket humös och nästan svart. Undergrunden bestod av gul lera och silt. I schakt 16 och 17 fanns under matjorden ett lager av gråbrun sandig silt med stora stenar, med modernt fyndmaterial. I några av schakten fanns moderna dräneringsdiken synliga mot undergrunden.

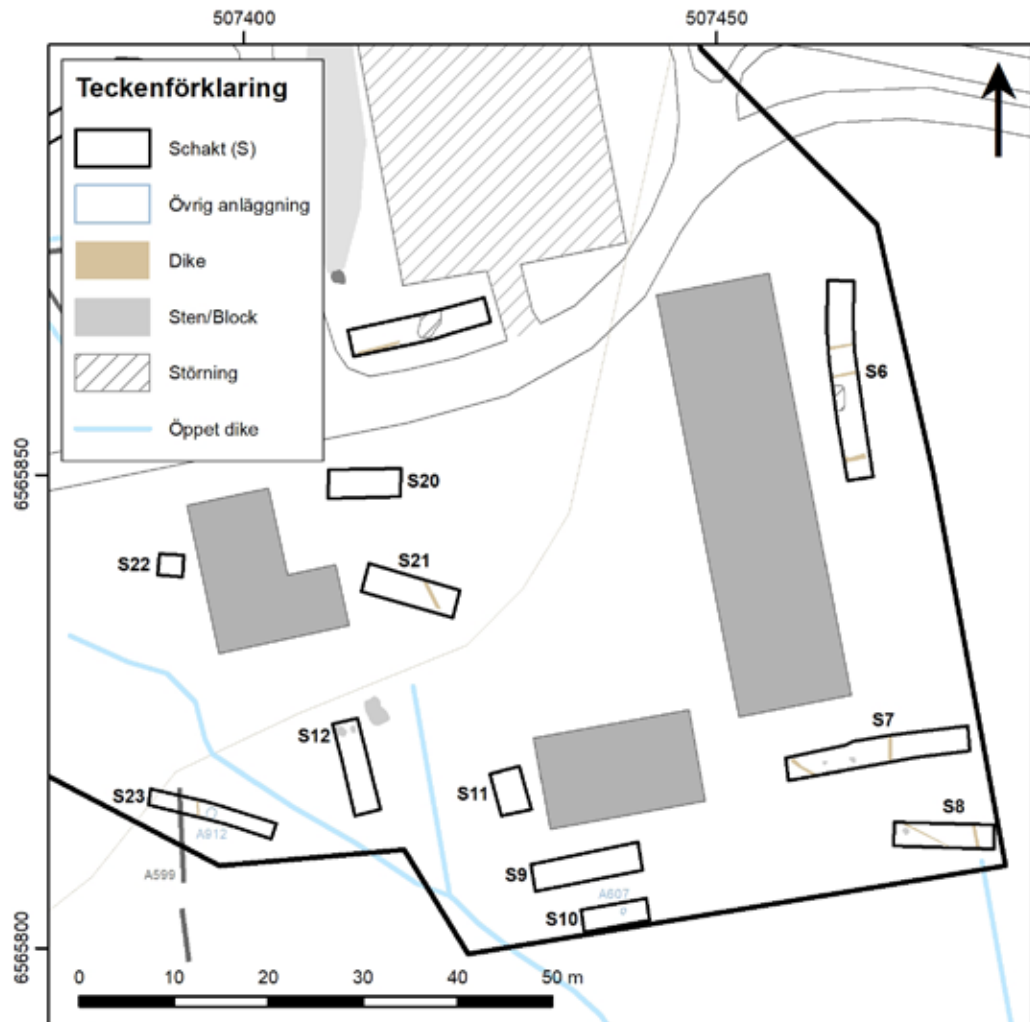

Figur 9. I ytan väster om bostadshuset togs schakt 13, 15, 16 och 17 upp. Marken bestod av hagmark. Precis utanför undersökningsområdet var en jordkällare belägen som syns i bildens vänstra del.

Schakt 18 och 19 togs upp på gårdsplanen i anslutning till genomfartsvägen genom gårdstomten. I schakt 18 och 19 bestod matjorden av 0,4 meter tjock brun siltig sand med småsten och modernt avfall. Undergrunden bestod av gul morän. Något norr om schakt 19 låg en samling stenar (A852) uppkastade mot den här synliga berggrunden. Dessa var uppenbart sentida.

Schakt i södra delen

I sydöstra delen av undersökningsområdet gjordes tre schakt utanför en stor lada (figur 10–11). Schakt 6 grävdes parallellt med ladan och schakt 7 och 8 söder därom. I schakten bestod matjorden av mycket humös svartbrun silt. Undergrund var en gul sandig morän. Några sentida dräneringsdiken påträffades i schakten.

Figur 10. Schakten i södra delen av förundersökningsområdet. Skala 1:800.

Figur 11. Schakt 6 sett från norr. Området var något stört intill portarna till ladan till höger i bild. I bakgrunden grävs schakt 7.

Schakt 9 och 10 grävdes i södra delen av gårdstomten, söder om ett litet uthus. Matjorden av svart silt var här mycket humös. Undergrunden bestod av gul lera. Ett stenlyft påträffades. Schakt 11 mellan uthusen var uppfyllt med stora stenar och modernt avfall ner till ett djup av 0,6 meter. Undergrunden bestod av beige lera. Hela denna yta uppfattas som störd under sen tid. Schakt 12 något längre västerut bestod av svart humös silt ner till ett djup av 0,4 meter. Under detta fanns den naturliga undergrunden bestående av gul lera. Precis som i de övriga schakten i detta område bestod schakt 23 av svart humös matjord med ett djup av 0,4 meter och en undergrund av gul siltig lera. Schakt 23 grävdes genom stenvallen A599, utredningens objekt 12 (Holm 2017). Stenvallen var enskiktad med 0,8 meter stora stenar med spår av frostsprängning.

Figur 12. Schakt 23 drogs genom en stenvall, här sedd från norr. Stenvallen var enskiktad och innehöll modernt fyndmaterial.

Schakt 20, 21 och 22 togs upp något söder om genomfartsvägen. I schakt 20 och 21 inne på gårdsplanen söder om genomfartsvägen var schakten uppfyllda med påförda massor av grus sand och matjord. Undergrunden var belägen 0,5 meter under befintlig marknivå och bestod av gul lerig silt. Direkt väster om bytomten gjordes ett litet schakt (schakt 22). Marken här var utfylld med modernt avfall och stora stenar.

Fynd

Vid metallsökandet har en del metallföremål som kan kopplas till modernt jordbruk påträffats, liksom oadaterbara järnspikar. Även mindre bitar av slagghar påträffats – dessa skulle kunna indikera att järnhantering förekommit på platsen, men är också vanligt som jordförbättring. Föremålen har inte bedömts kunna bidra till tolkningen av platsen och har därför inte tillvaratagits.

I schakt 14 påträffades en kritpipa (F3), en skärva stengods (F2) och några skärvor yngre rödgods (F1) (figur 13). Fynden låg i ett omrört lager ovanpå en sentida anläggning. I schakt 16 påträffades ytterligare ett lösfynd av yngre rödgods (F4). Fynden F1–4 har getts ett vitt dateringsspann från 1600–1800-tal, men bedöms huvudsakligen ligga i 1700-tal. Fynden kan inte knytas till några äldre lämningar. De har därför ett lågt kunskapsvärde och har gallrats i samband med rapportarbetet.

Figur 13. F1–3, lösfynd från schakt 14 bestående av yngre rödgods (F1), en skärva stengods från Westervald (F2) och ett kritpipsskäft (F3).

Figur 14. F4, lösfynd från schakt 16 bestående av en skål i yngre rödgods.

Tolkning och diskussion

Det kamerala materialet visar att gården Norra Palmbohult legat på ungefär samma plats sedan tillblivelsen av äldsta kartan 1637. Medeltida bebyggelse har dock inte alltid varit statisk, utan arkeologiska undersökningar har påvisat att medeltida föregångare kan påträffas i anslutning till de lägen som visas i kameralt material. Eftersom ingen bebyggelse äldre än cirka 1600 har kunnat beläggas tycks det som att gårdens läge i kartorna också är platsen för äldsta etableringen av Norra Palmbohult. Ingen bebyggelse äldre än 1850 har kunnat beläggas arkeologiskt på platsen, även om ett visst brus av äldre fyndmaterial indikerar att det kan ha funnits. Den äldre bebyggelsen har helt förstörts vid senare verksamhet.

Utvärdering

Den arkeologiska förundersökningen har utförts i enlighet med undersökningsplan och Länsstyrelsens beslut. Resultatet av den arkeologiska förundersökningen är att inga äldre lämningar finns bevarade inom Norra Palmbohult. Fornlämning L1979:1787 bedöms därför som *undersökt och borttagen*.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Lantmäterimyndighetens arkiv (LMA)

- Ekonomiska kartan 1955, 10F 3c, Adolfsberg, akt J133-10f3c57
- Häradsekonomska kartan 1864–1867, blad Mosås, akt J112-65-1
- Häradsekonomska kartan 1864–1867, blad Vinteråsa, akt J112-64-5

Lantmäteristyrelsens arkiv (LSA)

- Storskifteskartan 1799, Norra Palmbohult, akt S51-12:1
- Karta över Norra och Södra Palmbohult i jordeboken 1637, akt S1:177

Riksarkivet, Digitala forskarsalen

- Landskapshandlingar, Närkes handlingar (NåH) 1591–1630
- Älvsborgs lösen 1613 (ÄLII) IV, 62–64 och 67
- Jordeböcker, Örebro län (JB) 1631–1749

Litteratur

- Emanuelsson, M. (manus) *Stolphus och härdar vid Palmbohult*. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport.
- Gatti, C. & Holm, J. 2018. *Palmbohult. Lämningar från sten-, brons, järnålder och historisk tid*. Arkeologisk förundersökning. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2018:34.
- Holm, J. 2017. *Palmbohult*. Arkeologisk utredning. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2017:7.
- Ohlén, C-E., von Sydow, W. & Björkman, S. (red.) 1939. *Svenska gods och gårdar. Del XVI. Örebro län (södra). Örebro, Askers, Sköllersta, Kumla, Hardemo, Grimstens, Sundbo och Edsbergs häradar*.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM19033
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-7093-2018, 2019-03-28
<i>Kulturmiljöregistret uppdragsnr:</i>	201900480
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk förundersökning
<i>Undersökningsperiod:</i>	14–21 maj 2019
<i>Personal:</i>	Oskar Spjuth (projektledare) Christian Gatti Sofia Lindell
<i>Landskap:</i>	Närke
<i>Län:</i>	Örebro
<i>Kommun:</i>	Örebro
<i>Socken:</i>	Mosjö
<i>Fastighet:</i>	Palombohult 1:7
<i>Fornlämning:</i>	L1979:1787 (f.d. Mosjö 104)
<i>Fastighetskarta:</i>	65F 6AN Stora Ulvgryt
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	X6565815/Y507390 (SV hörnet av schakt 23)
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningssystem:</i>	RTK-GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga dokumentationshandlingar utöver denna rapport.
<i>Fynd:</i>	Samtliga tillvaratagna fynd (F1–4) gallrade.

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Längd×bredd (m)	Djup (m)	Area (m ²)	Topografiskt läge	Beskrivning	Anläggningar
1	4,5×3	0,5	14	Schakt i gräsmatta intill bostadshus.	Utfyllt med grus för ledningsschakt.	–
2	4,5×3	0,5	14	Schakt i gräsmatta intill bostadshus.	Utfyllt med grus för ledningsschakt.	–
3	5×3	0,4	16	Schakt i gräsmatta intill bostadshus.	0,4 m djupt med matjord. Undergrund av gul morän.	–
4	38×3	0,3	141	Schakt i glest skogsbevuxen hagmark.	0,3 m matjord. Sentida härd och dike. Undergrund av gul morän.	A228, A279
5	15×3	0,8	40	Schakt i gruslagd yta.	Igenfyllt med upp till 0,8 m omrörda massor. Överst 0,2 m med singel och sand. Undergrund av beige lera.	–
6	21×3	0,4	60	Schakt i åkermark.	Matjord i form av 0,4 m svartbrun mycket humös silt. Undergrund av gul sandig morän.	–
7	20×3	0,4	51	Schakt i åkermark.	Matjord i form av 0,4 m svartbrun mycket humös silt. Undergrund av gul sandig morän.	–
8	11×3	0,4	27	Schakt i åkermark.	Matjord i form av 0,4 m svartbrun mycket humös silt. Undergrund av gul sandig morän.	–
9	12×3	0,4	34	Schakt i hagmark.	0,4 m nästan svart matjord. Undergrund av gul lera.	–
10	7×3	0,4	16,5	Schakt i hagmark.	0,4 m nästan svart matjord. Undergrund av gul lera.	A607
1	5×3	0,6	15	Schakt i södra delen av gården.	Uppfyllt med modernt avfall i modern tid upp till 0,6 m. Undergrund av beige lera.	–
12	10×3	0,4	27	Schakt i hagmark.	Matjord 0,4 m djupt. Undergrund av lera.	–
13	20×3	0,4	57	Schakt i hagmark.	Matjord 0,4 m djupt. Undergrund av gul silt.	–
14	12×12		124	Schakt i gårdsplan vid infartsväg.	Rest efter möjlig sentida byggnadslämning i östra delen av schaktet (A685). Undergrund av gul lera.	A685
15	24×3	0,5	71	Schakt i hagmark.	Svart, väldigt humös matjord, 0,5 m djupt. Undergrund av gul lera och silt.	–
16	16×3	0,6	47	Schakt i hagmark.	0,4 m matjord. Utfyllt i östra änden ner till 0,6 m med stora stenar och brungrå sandig silt. Undergrund av gul silt.	A797
17	12×3	0,7	33	Schakt i hagmark.	Uppfyllt upp till 0,7 m direkt ner till undergrunden av gul lera	–
18	9×8	0,4	50	Schakt i gårdsplan vid infartsväg.	0,4 m matjord blandat med modernt fyllnads-material. Undergrund av gul lera.	–
19	15×3	0,4	42	Schakt i gårdsplan.	0,4 m matjord av brun silt med småsten. Undergrund av gul morän.	–
20	8×3	0,5	23	Schakt i gårdsplan.	Tre skikt av påfört material, underst kompakt silt och grus, ovanpå det omdeponerad steril sand, och överst grus. Undergrund av beige lerig silt.	–
21	10×3	0,5	31	Schakt i gårdsplan.	Utfyllt med stenar och matjord. 0,5 m djupt. Undergrund av gul lerig silt.	–
22	3×3	0,7	9	Schakt i hagmark.	Utfyllt med modernt avfall och stora stenblock. 0,7 m djupt.	–
23	14×2	0,4	24	Schakt i hagmark.	0,4 m djupt med svart väldigt humös matjord. Undergrund av gul siltig lera.	A599, A912

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anl	Typ	Storlek (m)	Djup (m)	Schakt	Beskrivning
A228	Utgår	0,75×0,65	0,3	4	Sentida hård, anlagd i matjorden, men delvis synlig i undergrunden.
A279	Röjningsröse	2×1,5	–	4	Ett fåtal röjda stenar i marknivå.
A599	Stenmur	18×0,8	0,4	23	Sentida stenmur. Enkelskiktad, med 0,8 m stora stenar med spår av borning. Utredningens objekt 12 (Holm 2017).
A607	Stenlyft	0,6×0,4	–	10	–
A685	Husgrund	2,8×1,7	0,4	14	Sentida husgrund. Modernt flaskglas i lager under anläggningen.
A797	Utgår	2×0,75	0,2	16	Sentida grop.
A852	Röjningsröse	1,6×1,4	–	–	Ett fåtal sentida röjda stenar i marknivå.
A912	Stenlyft	1,3×0,9	–	23	–

Bilaga 3. Fyndtabell

Fyndnr	Sakord	Material	Egenskap	Antal (antal fragm)	Vikt (g)	Datering	Kontext	Anmärkning	Gallrat
F1	Kärl, olika	Keramik	Yngre rödgods	8 (13)	147	1600–1800-tal	Lösfynd schakt 14	Flera olika kärl, gryta (fot), skål, fat. Flera med piplerdekor samt brun till rödbrun glasyr. Fat med delvis grön glasyr.	Ja
F2	Kärl	Keramik	Stengods	1 (1)	0,1	1600–1800-tal	Lösfynd schakt 14	Westerwaldgods. Blå glasyr.	Ja
F3	Kritpipa	Bränd lera	–	1 (1)	4	1600–1700-tal	Lösfynd schakt 14	Skaft	Ja
F4	Skål	Keramik	Yngre rödgods	1 (2)	131	1600–1800-tal	Lösfynd schakt 16	Vit kritlerdekor och brun glasyr invändigt.	Ja

Längd för Norra Palmbohult

Längden avser i första hand att ge en förenklad bild av de hushåll som funnits på gården, därmed är översikten även en tolkning av ett flertal olika källmaterial. Hushållen representeras i längden i regel av ett namn – hushållets ”överhuvud”. Längden avser att i första hand redovisa de boende på plats, men inte nödvändigtvis ägande. Det innebär att de namn som återges oftast är bönder och det redovisade namnet är alltså den som uppfattas förestår gården. Ibland sker jordbruket eller delar av detsamma av någon annan, i form av exempelvis hemmansbrukare, hälftenbrukare eller arrendatorer. I flera fall finns också andra personer inneboende i gårdarna, benämnda utifrån olika hantverk eller kanske bara som inhyses. Tjänstefolk som drängar, pigor eller jordbruksarbetare, syns i regel inte i längderna, särskilt om de inte har egen familj.

Den tidsperiod som någon förestår gården har återgivits inom parentes efter namnet. Om denna person har inneboende i gården eller underlydande hemmansbrukare etc. följer dessa listade direkt efter. När en gård inte har någon som förestår den på plats och bruket sker från en annan gård har detta återgivits med kursiv stil.

Källmaterialet

Vid arkivgenomgången av gårdarna i Palmbohult har ett stort och varierat källmaterial använts, allt digitaliserat och tillgängligt genom *ArkinDigital*, Riksarkivets *Digitala forskarsalen*, samt Lantmäteriets webbtjänst *Historiska kartor* i det senare fallet uppdelat på Lantmäterimyndigheternas arkiv, Lantmäteristyrelsens arkiv och Rikets kartverks arkiv. För den äldsta tiden är materialet uteslutande från landskapshandlingarna (Närkes handlingar) som finns för tiden fram till 1630. Älvsborgs andra lösen upptar längder från 1610- och 1620-tal. Boskaps- och kvarntullslängder finns från tiden 1620- och 1630-tal. Jordeböcker från Kammararkivet för tiden 1630- till 1750-tal, vilket kompletterats med några få som finns i Landskontorets arkiv och sträcker sig till slutet av 1700-talet. Kammararkivets mantalslängder finns i en serie från 1643 fram till 1820. De har kompletterats genom Landskontorets mantalslängder från ungefär samma tid. I Mosjö kyrkoarkiv finns kyrkböckerna med död-, vigsel- och födelselängder från 1680-tal och framåt, vilket dock bar i huvudsak bara genomgåts för de perioder när husförhörslängder saknas. Sådana finns i samma arkiv från cirka 1697–1725 och från 1750 och framåt med en lucka 1826–1830. På 1890-talet ersätts husförhörslängderna med församlingsböcker som finns tillgängliga digitaliserade fram till 1940-talet. Från 1939 finns uppslagsverket *Gods och gårdar* med personuppgifter, från 1941 finns för ett enstaka år en digitaliserad mantalslängd från Häradsskrivarens i Örebro fögderi arkiv och från 1944 finns den allmänna jordbruksräkningen i Statistiska centralbyråns arkiv. Befolkningsdatabaserna Sveriges Befolkning 1950, 1960, 1975 och 1985 har också använts för sentida förhållande. Dessutom har generalmönsterrullor för Livregementet till häst genomgåts för att söka efter de på gårdarna bosatta ryttarna, liksom för Närke-Värmlands regemente (senare Närke regemente) för mer uppgifter om gårdarna och rotebönderna.

	NORRA PALMBOHULT <i>Krono</i> 1603–1629 <i>Skatte</i> 1629– (skatteköpt 1629, Beata Brahe ätm. 1640–1642, erhöles av Johannes Matthiae Gothus 1650, under infanteriet ätm. 1652–1775 och ätm. från 1684 kaptenen vid Örebro kompani och Närke-Värmlands regemente på lön)
1590	
1595	
1600	Joen (c1603–c1605), i den årliga räntan som torpare och nybyggare
1605	
1610	Gudmund (c1609–1629), kolare vid Örebro slott, även omnämnd som konungens kolare
1615	
1620	
1625	

1630	Sven Hansson Werme (1629–c1651) och hans(?) hustru Brita (c1651–c1661) och änka (c1671–c1675, c1680) jordeböckerna framhåller att Sven köpte gården till skatte 1629, men i ett odaterat kartmaterial finns också en uppgift om att doktor Johan Matthiæ [dvs. Johannes Matthiæ Gothus, biskop i Strängnäs och drottning Kristinas läromästare] skulle ha fått gården av kronan 1650, dock finns redan 1640–1642 noteringar om att ägandet ligger hos Beata Brahe, dock allenast ovissa persedlar	
1635		
1640		
1645		
1650		
1655	Under hustruns tid även ytterligare personer, [1660-talets mantalslängder är förvirrande och tycks ibland blanda ihop södra och norra gården]	
1660		
1665	<ul style="list-style-type: none"> • Per Persson och Lars Larsson (c1663–c1665) • hustru Ingeborg (c1663–c1668) [kan vara Per Perssons hustru] 	
1670	<ul style="list-style-type: none"> • hustru Elin, Bryngels (c1667–c1668) • Lasse Nilsson (c1668–c1670) 	
1675	<ul style="list-style-type: none"> • Karin Abramsdotter (c1673) 	
1680	Sven Andersson Lilja = Sven Andersson Täbom (c1682–c1721), ryttare fram tills regementet blir indelt för Mosås, Mosjö sn och sedan från ca 1688 för Täby, Täby sn, då han får nytt namn, där avskedad 1705, men tycks återträda i tjänst 1709–1714/15	
1685		
1690	Jon Larsson [sväger till Sven Lilja] (c1689–c1693)	
1695	Bengt Larsson (c1694–c1697), klockare	
	<i>Brukas c1697–c1699 av Erik Palm i Skrämså, Änsta sn, tidigare ryttare (c1674–c1688) för Skeppstad, Täby sn, men med anledning av namnet redan då med anknytning till Palmbohult</i>	
1700		
1705	Johan Svensson (c1699–c1700)	
1710	Olof Larsson (c1700–c1701)	
1715		
1720	Kerstin Svendsdotter [Sven Liljas dotter] (c1721–c1722)	
1725	Petter Pettersson Tiger [Kerstins make, Sven Liljas måg] (1722–1730), är 1730 skriven i Kumla	Bengt Månsson [Sven Liljas måg] (1722–c1724)
1730	Per Svensson (1730–c1749), ryttare <ul style="list-style-type: none"> • Sven Persson (c1733–c1735), skogsvaktare 	Anders Svensson [Sven Liljas son?] (c1724–c1733)
1735		Jon Svensson (c1733–c1736)
1740		
1745		<i>Brukas c1748 av Olof Andersson i Mosås</i>
1750	Erik Ersson (c1749–c1750), hälftenbrukare Anders Jansson (c1751–c1752), hälftenbrukare	
	Per Persson (1752–1753), hälftenbrukare <ul style="list-style-type: none"> • Gustaf Persson (c1752–c1753), reservkarl • Anders Andersson (c1753), sjudardräng <i>Brukas c1754–c1755 av Erik Ersson i Sörby.</i>	
1755	Per Olofsson (c1755–c1756), hälftenbrukare, inflyttad redan 1752?	
1760	Gottfrid Högvall (1755–1773), stenhusmurmästare <ul style="list-style-type: none"> • Sven Nilsson (c1757–c1758), hälftenbrukare, från Södra Palmbohult, dit han sedan också flyttade tillbaka • Anders Nilsson (1758–1760), hälftenbrukare • Jakob Jansson (1763–1765), hälftenbrukare • Sven Wallgren (c1764–c1773), ullkammare 	
1765		
1770		
1775	Per Tengbom [trol. systerson till Gottfrid Högvalls hustru] (1773–1788), murmästare, sexman, senare bokhållare, inspektor <ul style="list-style-type: none"> • Cecilia Månsson [Gottfrid Högvalls änka] (1773–1792) 	
1780		
1785		
1790	<i>Brukas 1789–1794 av Lars Larsson i Södra Palmbohult, med Per Tengbom i Norrköping som ägare.</i> <ul style="list-style-type: none"> • Karl Bagge (1792?–1794), handelsman 	
1795	Lars Bengtsson (1794–96)	
1800	Petter Larsson (1795–1823), hans änka Brita Larsdotter o. sonen Lars (1823–1825)	Lars Bengtsson (1796–1802)
1805		Lars Svensson (1802–1808)
1810		Jan Svensson [trol. bror till Lars Svensson] (1808–1831, död 1841)
1815		Lars Svensson (1808–1818) <ul style="list-style-type: none"> • <i>Brukas c1810-12 av Nils Larsson i Vallbytorp</i>
		Lars Svensson (1818–ca 1835)
1820		<i>Brukas c1818–23 av kyrkoherde Bergstedts dräng Anders Andersson</i>

1825	<okänd brukare 1825–1830: husförhörlängd, mantalslängd o. jordebok saknas>			Per Nilsson (c1823–c1834)
1830	Per Tellén [systerson till Jan Svenssons hustru] (1830-1835), sekreterare	Lena Nilsson [Per Telléns mor] (1831–c1835), änka	Lena Nilsson [tidigare upptagen] (c1835)	Per Tellén [tidigare upptagen] (c1834–c1835)
1835	Per Tellén [tidigare upptagen] (1835–1846)			
1840				
1845	Anna Petronella Tellén (1846–1855) tillsammans med systemen Karolina Lovisa Tellén (1846–1851) och sedan tillsammans med maken Olof Westblad (1855–1856), fabrikör, stadsfiskal			
1850	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Brukas ca c1846–1851 av ingenjör Lagerholm i Örebro.</i> • Johan Jansson (1847–1851), f.d. handelsbetjänt • Nils Gustaf Ersson Kjellin (1851–1856), brukare 			
1855	Per Placidus Edström (1857–1869, 1880–1897), kommissionslantmätare (första åren som vice kommissionslantmätare), brukar gården en bit in i 1860-talet och bor tillfälligt med fortsatt ägande i Örebro på 1870-talet			
1860	<ul style="list-style-type: none"> • Per Reinhold Ljungdahl (1862–1866), lantmäteriauskultant • Johan Andersson (1864–1868), hälftenbrukare • Olof Westerblad [se ovan] (1868–1871), nu mönsterskrivare • Daniel Jansson (1871–1883), arrendator • Karl Otto Johansson (1877–1879), löjtnant • Anders Gustaf Andersson (1885–1892), hemmansbrukare av 1/3 • Jan Erik Andersson (1892–1894), hemmansbrukare av 1/3 • Karl Johan Karlsson (1894–1896), hemmansbrukare av 1/3 • David Nilsson (1894–1897), arbetskarl, senare hemmansbrukare 			
1865				
1870				
1875				
1880				
1885				
1890				
1895				
1900	Erik Persson (1898–1910), hemmansägare, ägande brukare men utan boende på gården troligen redan från 1897, utflyttade till lägenheten Sofiero på gårdens ägor 1910 som ägdes av dottern			
1905	<ul style="list-style-type: none"> • David Nilsson [tidigare upptagen] (1897–1898), hemmansbrukare • Karl Vilhelm Nilsson [Erik Perssons måg] (1909–1910), arbetare 			
1910	Karl Nilsson (1910–1933), hemmansägare, till en början även slaktare			
1915	<ul style="list-style-type: none"> • Johan Birger Nordqvist (1927–1930), arrendator 			
1920				
1925				
1930				
1935	Henning Pettersson (1934–åtm. 1975), hemmansägare, hade flyttat till Örebro åtm. 1970			
1940	<ul style="list-style-type: none"> • Ragnar Pettersson (åtm. 1950–åtm. 1975), arbetskarl, senare arrendator åtm. 1960–1967 • Karl Gösta Gustafsson (åtm. 1950), gjuteriarbetare 			
1945				
1950				
1955				
1960				
1965				
1970				
1975				
1980	<ingen skriven på gården 1985>			
1985				